

SOCIOLOŠKI POGLEDI NA DRUŠTVENU DEZORGANIZACIJU I SPORTSKO HULIGANSTVO¹

¹Bojan Ćorluka.

¹ Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu.

ISSN 1840-152X

UDK: 316.624:796

<https://doi.org/10.7251/SIZ2401025C>

<https://sportizdravlje.ues.rs.ba/index.php/sah>

<https://doisrpska.nub.rs/index.php/SIZ>

STRUČNI ČLANAK

Sažetak: Rad će se bazirati na komparativnom objašnjenju društvene dezorganizacije i sportskog huliganstva iz ugla sociološke nauke. Sama problematika rada upućena je na objašnjenje sportskog huliganstva kao agresivnog ponašanja. Da bi se održao stabilan društveni poredak, potreban je normativni i vrednosni konsenzus, kao i efikasni institucionalni mehanizmi društvene kontrole. Svaki sistem ima logiku svoga razvoja, ona se zasniva na određenom načinu proizvodnje koji reprodukuje sve druge vidove djelatnosti kao što su: ideologija, politika, kultura, način i stil života, sport. Svaki sportski hazard uključuje ne samo neočekivanost i iznenađenje kada je u pitanju krajnji rezultat, već i rizik koji zadovoljava potrebe publike za jakim uzbuđenjima, u kojima se ličnost prazni i oslobađa agresivnosti. Ova pojava može da vodi ka nasilju, tj. u situaciju kada se nemogućnost postignuća racionalnog opravdava iracionalnim. Društvena dezorganizacija dovodi do prekida ravnoteže, kao i gubitka socijalne kontrole, koja je praćena raspadom formalnih i neformalnih obrazaca društvenih odnosa što prouzrokuje nesposobnost efikasnog djelovanja u skladu sa postavljenim ciljevima. U radu se zastupa stav da je u širenju sportskog huliganstva primaran socijalni kontekst, a ne biološke i psihološke dispozicije.

Ključne riječi: društvena dezorganizacija, sportsko huliganstvo, devijantno ponašanje, nasilje, navijanje

UVOD

Koncept društvene dezorganizacije se pojavljuje u Čikagu ranih 1900-ih, a glavni cilj je bio objašnjenje kriminala, delikvencije, i drugih društvenih problema. Kao industrijski grad, sa stanovništvom različite rasne i etničke pripadnosti, grad Čikago pružao je utočište za razvoj američkog kriminala. Smatra se da društveni problemi kao što su kriminal, huliganstvo, su proizašli iz prekida društvenih veza koje su se dogodile zbog masovnog prelaska stanovništva iz ruralnih u urbana područja. I sama dezorganizacija nastaje zbog nemogućnosti članova zajednice da postignu zajedničke vrijednosti i riješe zajedno iskrsele probleme.

¹ Rad je nastao u okviru projekta „Sport i socijalizacija mladih u Republici Srpskoj“ koji sufinansira Ministarstvo za naučnotehnoški razvoj i visoko obrazovanje Republike Srpske.

Društvena dezorganizacija podrazumijeva slabljenje ili raspad formalnih i neformalnih obrazaca društvenih odnosa, na kojima se temelji organizacija grupe, djelatnosti ili institucije, što uzrokuje njihovu nesposobnost da djeluju efikasno u skladu sa određenim ciljevima. To je stanje društva u kome dolazi do prekida ravnoteže, gubitka socijalne kontrole kako bi društvo efikasno funkcionisalo (Митровић, 2006, pp. 113-115).

Društvena dezorganizacija se vezuje za odsustvo društvenih odnosa, kao i za poremećaj društvenih institucija (npr. porodica, crkva, škola). Koncept je razvijen da se opiše odsustvo organizacije među ljudima u relativno malim jedinicama (naselja, zajednice), ali se koristi i da se objasne varijacije u kriminalu među većim jedinicama (država, narod), kao i varijacije vremenom. Dezorganizacija je sastavni dio procesa razvoja ljudskog društva, a devijacije se javljaju kao posljedice izgradnje i razgradnje društva. Polazeći od Mertonove klasifikacije devijantnih ponašanja i putem njihovog sistemskog ukrštanja, (Đurić, 1961, pp. 112-115) je uočio je osam tipova devijantnih ponašanja. Devijantno ponašanje je posmatrano kroz ponašanje pojedinaca prema kulturnim ili društvenim vrijednostima, i kroz društvenu praksu, tj. odnos između riječi i djela pojedinca. Ta devijantna ponašanja su:

- *Invetivnost* je tip devijantnog ponašanja koji podrazumijeva prihvatanje kulturnih vrijednosti uz aktivno odbacivanje prakse, odnosno odbacivanje legitimnih sredstava. Na primjeru krađe, prihvata se kao cilj biti bogat, ali ne i sredstvo za njegovo postizanje;
- *Larpurlartizam* podrazumijeva odbacivanje društvenih vrijednosti, ali i istovremeno uvođenje izvjesnih novina u društvenu praksu, tj. odbacivanje legitimnih sredstava i pronalaženje novih. Primjer takvog ponašanja je vandalizam od koga počinilac nema nikakve koristi, ali taj čin uvijek ima neko društveno značenje;
- *Oportunizam* podrazumijeva odbacivanje društvenih vrijednosti i prihvatanje prakse, odnosno dozvoljenih sredstava. Ovaj tip devijacije najzastupljeniji je kod političkih struktura i nekih društvenih slojeva koji samo govore o promjenama, a stvari ostaju po starom;
- *Farisejstvo* podrazumijeva prihvatanje društvenih vrijednosti, ali odbacivanje legitimnih sredstava tj., postoji suprotnost između riječi i dijela, između pravila i njihovog ponašanja;
- *Kvijetizam* podrazumijeva odbacivanje sa zamjenom tj. odbacivanje društvenih vrijednosti i potpuno odbacivanje legitimnih sredstava. Na primjer, odlazak u manastir u društvima koje ne poznaje religiozne vrijednosti;
- *Otuđenost* podrazumijeva odbacivanje društvenih vrijednosti i dozvoljenih sredstava za postizanje tih ciljeva. Na primjer, prosjačenje, alkoholizam, narkomanija;
- *Perfekcionizam* podrazumijeva zamjenu postojećih društvenih vrijednosti novim vrijednostima, ali uz istovremeno prihvatanje i naglašavanje postojećih sredstava. Na primjer, birokrate zamjenjuju vrijednosti, ali zadržavaju stara sredstva (formalizam i striktno pridržavanje pravila);
- *Buntovništvo* podrazumijeva odbacivanje postojećih vrijednosti i sredstava, uz zahtjeve da se uspostavi nova struktura i nove vrijednosti (Jugović, 2007).

Sportsko huliganstvo podrazumijeva „nanošenje štete, vrijeđanje, ugrožavanje zdravlja i života protivničkoj grupi navijača, igračima protivničkog tima, sudijama, policiji, pa čak i sopstvenom timu za koji navijaju, usljed nezadovoljstva rezultatom, narušavanje javnog reda i mira, uništavanje društvenih dobara“ (Вејновић, 2011, p. 22). Među sportskim huliganima važi nepisano pravilo: ako izgubi klub ne smije izgubiti i navijačka grupa. Pri tom se kao bitne karakteristike sportskih huligana izdvajaju namjera i destrukcija. Dalje, treba praviti razliku između navijačkih grupa i grupa sportskih huligana. Navijačke grupe su „strukturisane, postojane, sastavljene od pojedinaca koji imaju zajedničke ciljeve, određeni sistem vrijednosti, svijest o grupnoj pripadnosti, norme, utvrđene uloge članova, ustaljene oblike ponašanja, i za njih nasilje nije jedna od fundamentalnih karakteristika“ (Куљић & Коковић, 2009, p. 338). Navijanje prestaje biti primarna težnja sportskih huligana, i oni na utakmice sve češće dolaze kako bi pravili nered i širili govor mržnje. Huligani su posebna vrsta publike koja motivisana sportskim dešavanjima koristi nasilje kao osnovni metod djelovanja.

Nasilje u sportu je hronološka devijacija u kojoj do izražaja dolazi izostanak osnovnih socijalnih normi unutar sporta. Manifestacije sportskog huliganstva se ogledaju u psovanju, uvredljivom dobacivanju, narušavanju javnog reda i sigurnosti građana, asocijalnom ponašanju na javnim mjestima, tuči navijača, suprostavljanju organima reda. Jedna od ključnih karakteristika sportskih huligana je ispoljavanje nasilja. Pod nasiljem podrazumijevamo „svaki oblik učinjenog ili ponovljenog verbalnog ili neverbalnog ponašanja, koje ima za posljedicu stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja određene osobe ili grupa ljudi - destruktivno ponašanje huligana na sportskim manifestacijama često uključuje nanošenje lakših ili težih tjelesnih povreda, koje mogu imati i smrtne ishode“ (Трамощљанин & Латиновић, 2011, p 69).

DEVIJANTNOST, AGRESIJA I SPORTSKO HULIGANSTVO

Nasilničko ponašanje na sportskim manifestacijama postalo je dio svakodnevice. Natpisi u novinama, vijesti na televiziji, internet sajtovi obiluju informacijama o nasilnom ponašanju navijača: vrijeđanja, tuče tokom utakmice, zakazivanje tuča nakon utakmica, pa čak i ubistva, postale su neizostavna obilježja ponašanja agresivnih navijača. Takvo nasilno ponašanje navijača imenujemo kao huliganstvo. Druge odrednice huliganizma uključuju „nepristojno psovanje na javnim mjestima, uvredljivo dobacivanje, dosađivanje i druge slične radnje koje narušavaju javni red i spokojstvo građana – antisocijalno ponašanje na javnom mjestu koje može izazvati uzbunu“ (Koković, 2010, p. 159).

Kada je u pitanju klasifikacija socijalno patoloških pojava, obično se dijele u tri grupe: socijalne bolesti, socijalne dezorganizacije i sociopatije, a huliganstvo svrstavamo u poslednju vrstu i to u kategoriju socijalnog nasilja. Sociopatije su socijalno-patološke pojave koje karakterišu asocijalnost ponašanja i stavova, te postojanje abnormalnosti, a uključuju „toksikomanije, perverzije i agresije“ (Kovačević & Perić, 2009, p. 3).

U literaturi nalazimo razne teorije devijantnosti, a pod devijantnim podrazumijevamo „svako djelovanje i ponašanje koje odstupa i krši vrijednosti i norme koje su opšteprihvaćene u jednom društvu, a koje izaziva negativne reakcije“

(Bošković, 2000, p. 38). Dakle, svaki oblik odstupanja od datih vrijednosti, duštvenih normi i obrazaca ponašanja smatra se devijantnim. Entoni Gidens (2007, p. 211) devijantnost (prestupništvo) određuje kao nepriznavanje datog skupa normi koje prihvata znatan broj ljudi u nekom društvu, dok socijalne devijacije određuje kao vrstu pojedinačnog i grupnog ponašanja koje imaju za posljedicu pojave socijalno destruktivnog, patološkog i delikventnog, a izazivaju društvenu reakciju. Nerijetko je devijantnost rezultat društvene situacije, društvene dezorganizacije, neusklađenosti i napetosti zahtjeva koji se postavljaju pojedincima.

Agresija nije samo plod nagonskih dispozicija, niti smo za nju isključivo biološki predisponirani, već uvijek moramo uzeti u obzir socijalni kontekst kao determinantu agresije. Etimološki posmatrano, termin agresija vodi porijeklo od latinske riječi *ad-* prema, ka i *gradus-* korak, pa bi u doslovnom prevodu označavala kretanje naprijed ili napad, nasrtanje. Agresiju možemo definisati kao „nagon za okrutnošću, želja da se drugom nanese bol, ili da se uništi objekat koji se osjeća kao neprijateljski“ (Koković, 2010, p. 29).

Prema Fromu (1980, p. 12) agresija podrazumijeva „sva djela koja uzrokuju ili imaju namjeru uzrokovati štetu drugoj osobi“. Takođe, neophodno se podsjetiti i Fromove distinkcije između benigne agresije (kao defanzivne i reaktivne koja nastaje kao posljedica ugrožavanja vitalnih interesa) i maligne agresije (kao specifično ljudske sklonosti ka uništavanju i destruktivnosti, ka apsolutnoj vlasti, užitak se traži u samom činu agresije). Maligna agresija nastaje međusobnim djelovanjem društvenih stanja i čovjekovih egzistencijalnih potreba, i upravo se ova vrsta agresije vezuje za sportsko huliganstvo. Dakle, čovjekova urođena agresija je u službi života i nije povezana sa subjektivnom netrpeljivošću, a destruktivna agresija je u vezi sa nasiljem i rušilačkim težnjama. Društveni činioци često uzrokuju nasilno ponašanje koje može biti manifestovano kao sportsko huliganstvo. From smatra da savremena civilizacija, orijentisana ka materijalnim vrijednostima i nekrofiliji, tj. obožavanju mrtvih stvari, nužno produkuje nasilje i destrukciju, kao i mehanizme bjekstva od slobode: autoritarnost, rušilaštvo i konformizam (From, 1973, p. 134).

Treba praviti razliku između nasilja i agresije. Prema Simeunoviću (1989, p. 71) agresivnost je kategorija motivacije i podsticaja, a nasilje spada u kategoriju ponašanja. Iako je svako nasilje oblik agresije, agresija ne mora biti negativna ukoliko se adekvatno kanališe, a nasilje je uvijek destruktivno. Huliganstvo sportskih navijača je negativan način ispoljavanja agresivnosti.

FENOMEN ORGANIZOVANOG NAVIJANJA

Navijačke grupe su pogodne za ispoljavanje agresivnog ponašanja pojedinaca, pa se često koriste i kao instrumenti za postizanje drugih ciljeva, koji nemaju veze sa sportom, a jedan od njih je suprotstavljanje društvenom sistemu i njegovim institucijama. Dakle, društvena dezorganizacija podstiče agresivno ponašanje navijača huligana (Koković, 2011). Opsesivna, moderna navika identifikovanja sa određenim nacijama i državama, gledanje svega kroz oblike takmičenja i međunarodnog suparništva, dovodi do toga da se vrhunski sport posmarta kao „drugačiji odraz koji je stvorio nacionalizam“ (Koković, 2011, p. 31). Za primjer možemo navesti slučaj navijača u Srbiji koji su vodili vatrenu borbu protiv režima

Slobodana Miloševića, koja je kulminirala na demonstracijama 5-og oktobra 2000. godine.

Prema pojedinim izvorima termin huligan potiče od irske porodice Huligan, od izvjesnog Patrika Huligana, kriminalca osuđenog na smrt. Termin huligan se koristio za skitnicu, protuvu, a danas huliganstvo predstavlja oblik nasilja koji se povezuje sa sportskim navijačima, i to isključivo muškarcima. Međutim, treba naglasiti da nisu svi navijači huligani, iako su svi sportski huligani navijači. Navijači su svi simpatizeri i fanovi određenog tima, odnosno pojedinci koji navijaju za reprezentaciju svoje zemlje. Za navijačku grupu vezuju se određeni rituali: verbalna ekspresija (pjevanje, skandiranje), vizuelna ekspresija (transparenti, zastave, šalovi, pirotehnika), ekspresija tjelesno fizičkog nasilja (koja karakteriše navijače huligane) (Koković, 2000).

Terminu huliganstvo srodan je termin vandalizam- bezrazložna destruktivnost. Vandalizam se prvenstveno odnosi na „divlje, nemotivisano uništavanje ili nanošenje štete imovini bez ikakve koristi za bilo koga, a najmanje za počinioca“ (Koković, 2000, p. 145), a huliganstvo podrazumijeva i nasilje prema ljudima. Za razliku od vandalizma, huliganstvo je uvijek unaprijed smišljeno i organizovano nasilje. A zajednička im je upotreba nasilja koja je obično iracionalna.

Fenomen organizovanog navijanja pojavio se 60-ih godina u Engleskoj, da bi se zatim proširio i na druge zemlje Zapadne Evrope, a zatim i na tadašnju SFRJ. Treba pomenuti da su se u Evropi izdvojile dvije navijačke škole: italijanska (sve vrijeme pjevaju pjesme, imaju koreografije, nikada ne sjede tokom utakmice, naglasak na vizuelnim efektima...) i engleska (ekstremnija, neredi, tuče). U to vrijeme SFRJ je bila socijalistička zemlja, na stadionima su bili i bogati i siromašni i nije bilo puno besposličarenja, pa je stadion izgledao kao pozorište, gdje se moglo ići bez straha u cilju zabave. Krajem 60-ih, početkom 70-ih počinje kriza u tadašnjoj Jugoslaviji (velika socijalna raslojavanja, odlaze školovani ljudi, sportisti odlaze u inostranstvo). Strasti na stadionima se zahuktavaju, ali policija do 70-ih sprečava pojavu incidenata. Nakon smrti predsjednika SFRJ Tita 1980. i novih nagovještaja ekonomske krize dolazi do uzlazne linije navijačkog ekstremizma i takva situacija nastavila se do danas.

Da bi se navijačka grupa smatrala ozbiljnom treba da bude dobro organizovana, brojna i spremna da napravi incident. 80-ih godina formiraju se jezgra navijačkih grupa. Tada huliganizam navijača poprima veće razmjere, a nasilje sa utakmica se prenosi na ulice, huligani postaju i maloljetna djeca. U tom pogledu najznačajnije navijačke grupe, među kojima nalazimo i najekstremnije navijače, sa prostora bivše Jugoslavije su: Delije (FK Crvana Zvezda, a vremenom se izdvojile podgrupe, a neke od njih su: Ultra Boys, Belgrade Boys, Ultras, Red Devils...), Grobari (FK Partizan, podgrupe: Alkatraz, Zabranjeni, Ludaci- Padinska skela, Anti Romi, South Family, Head Hunters, Irricucibili- NBG, Shadows, Extreme Boys, Brain Damage...), Manijaci (FK Željo), Horde Zla (FK Sarajevo), Bad Blue Boys (Dinamo-Zagreb), Torcida (Hajduk- Split).

Do 90-ih godina na tim prostorima navijanje je bilo bezazlenije, a sukobi su uglavnom bili između klubova, a od tada se pojavljuje huliganstvo u pravom smislu riječi. Luis Kozar konstatuje da je uglavnom prihvaćeno da se razlika između „mi, ili mi-grupe, tj. unutrašnje, i svih drugih grupa, odnosno grupa-drugih ili spoljašnjih“

uspostavlja samo putem sukoba (Kozer, 2007, p. 45). Period 90-ih karakterišu brojne krize i tenzije, i dolazi do potrage za novim identitetom. Ovakvo stanje preneseno je na sportske manifestacije, što za posljedicu ima eskaliranje nacionalizma na prostorima bivše SFRJ. 1990. na Svjetskom fudbalskom prvenstvu na meču između Jugoslavije i Holandije 40 000 navijača je zviždalo jugoslovenskoj himni. Ni u dvadeset prvom vijeku ne jenjava nasilje sportskih huligana, već postaje sve ekstremnije, šireći se uporedo sa svjetskom ekonomskom krizom, brojnim ratovima, povećanom nacionalnom i religijskom netrpeljivošću. Dokle god se strana u sukobu nastoji predstaviti kao posrednik i dokle god se jedna od strana tretira kao „iracionalna“ sukob će se nastaviti. Zalaganje za mir i mirno rješavanje spora nije spojivo sa nastojanjima koja su suprotna ispunjavanju dvaju najvažnijih preduslova rješenja sukoba. Pri tome, naglašavamo da je riječ o neophodnim, ali ne i dovoljnim uslovima (Шљукић, 2012, p. 48).

Za primjer zemalja čija je dezorganizacija uticala na sve veće širenje sportskog huliganstva možemo uzeti Poljsku. Poljski huliganizam eskalira nakon kraha komunizma 1989. godine i pojavom ekonomske krize koja je zadesila cijeli Istočni blok. Usljed nezaposlenosti, ekonomske krize, siromaštva manji dio poljske omladine se sve više odlučivao za sportsko huliganstvo. Mladići koji se nisu mogli dokazati u školi, na poslu vidjeli su na stadionima mjesta na kojima mogu izbaciti bijes i frustracije. Najpoznatija huliganska grupa je Wisla Sharks koja navija za fudbalski tim Wisla Krakov.

Takođe, dobar primjer je i Arapski svijet koji je 2011. zadesilo tzv. „arapsko proljeće“ koje se manifestuje svrgavanjem višedecenijskih režima i novim talasom demokratizacije. Društveno-političke tenzije i borba za prevlast su se ispoljile 2012. godine, nakon fudbalske utakmice u Port Saidu, kada izbijaju neredi između navijača FK „Al Masri“ (pristalice Mubarakove politike) i FK „Al Ahli“ (učestvovali u rušenju Mubarakovog režima), i to je jedna od najvećih tragedija na sportskim priredbama. Al Masri je pobijedio, pa su se razbuktale strasti navijača kluba Al Ahli. Navijači huligani su izašli na teren i počeli međusobni obračun. Egipatski sud je donio odluku o suspenziji kluba Al Masri na dvije godine i da se tri godine neće održavati utakmice na stadionu u Port Saidu. Takva odluka je još više uzrujala huligane u ionako nestabilnom egipatskom društvu. Huligani su izašli na ulice i sukobili se sa policijom. Uzroke ovog huliganskog čina navijača nalazimo u frustriranosti usled društvenih tenzija koje su uzrokovale loš životni standard i besperspektivnost omladine.

Sportsko huliganstvo se najčešće dešava na fudbalskim stadionima, mada prati i druge vrste sportova (npr. 2006. na košarkaškoj utakmici Zvezde i Partizana. Huliganstvo nije zaobišlo ni tenis na Australian Open- u 2007. godini kada su izbačeni srpski i hrvatski navijači zbog masovne tuče). Nastanak fudbalskog huliganstva vezuje se za Veliku Britaniju (60-ih godina), odnosno za televizijski prenos utakmice „Totenhema“ i „Sanderlenda“ kada su prikazane scene nasilja, vandalizma, provokacije policije. U Velikoj Britaniji donesene su i prve kazne za nasilno ponašanje navijača.

POVEZANOST DRUŠTVENE DEZORGANIZACIJE I SPORTSKOG HULIGANSTVA

Izvore sportskog huliganstva tražimo u samoj prirodi društva, odnosno njegovoj dezorganizaciji, jer se sva obilježja društvenih odnosa prenose na sport, kao jedan segment društva a samim tim i na sportske navijače, bez kojih su sportske manifestacije postale nezamislive. Shodno navedenom, postoje mnogi elementi društvene dezorganizacije koji utiču na pojavu i širenje sportskog huliganstva.

Nepovoljne ekonomske prilike su jedan od bitnih uzročnika devijantnih pojava, a samim tim i sportskog huliganstva. Frustriran život koji navijači zemalja pogođenih ekonomskom krizom proživljavaju uslovljava da nasilje postane sve učestalija pojava. Ekonomska kriza (siromaštvo ogromnog broja ljudi, velike socijalne razlike, nezaposlenost, niske zarade, pojava opšteg siromaštva) za logičnu posljedicu ima društvenu dezorganizaciju. Imajući u vidu takvo stanje, sportsko huliganstvo postaje gotovo jedini način za društveno potvrđivanje i mogućnost da pojedinac ili grupa budu primjećeni.

Dezorganizacija društva se bumerang efektom prenosi na porodicu. Dolazi do porodičnih kriza, poremećenih porodičnih odnosa, slabi vaspitna i kohezivna funkcija porodice, javljaju se i bujaju razni oblici devijantnog ponašanja: alkoholizam, narkomanija, prostitucija, prosjačenje, krađa, razbojništvo, sportsko huliganstvo. U takvim uslovima ljubav prema klubu je neka vrsta zamjene za nedostatak porodične ljubavi i harmonije.

Društvena dezorganizacija ljudima onemogućava napredak, ostvarenje, smisao, mogućnost potvrđivanja. Ljudima kojima nedostaje vizija budućnosti, sportsko huliganstvo nudi osjećaj svrhe. Kroz nasilje oni dobijaju status koji zamjenjuje status koji u dezorganizovanom društvu nisu mogli ostvariti, dajući im prepoznatljiv identitet. Potreba da se bude dio grupe daje sportskim huliganima osjećaj moći i pripadnosti i u velikoj mjeri utiče na izgradnju njihovog identiteta. Napraviti veliki skandal automatski znači i biti poznat u javnosti, da se o tome piše i govori. Tako se ustvari privlači pažnja. Grupe sportskih huligana imaju svoju strukturu, himnu ili svoje pjesme, simbole u vidu grba ili zastave, šalove. Zastava za njih ima sakralni karakter, a šal je, takođe, bitan simbol identiteta. Oteti šal protivniku, za navijače znači poniziti ga. Mnoge navijačke pjesme su uvredljivog karaktera i nastoje demotivisati protivničku ekipu. A postoje i pjesme koje su namijenjene timu za koji navijaju i njihova funkcija je da motivišu tim. Zviždanje državne himne protivničkom timu pokazuje se nepoštovanje rivalu.

Ratovi, takođe, dovode do dezintegracije postojeće društvene strukture i porasta svih vidova devijacija. Rat uvijek „omekšava“ pravni poredak, pa se kriminalizacija aktivnosti počinje smatrati prihvatljivom. Incident koji se dogodio na stadionu Maksimir u Zagrebu 1990. kada je došlo do masovnog sukoba navijača Crvene Zvezde i Dinama, označio je početak rata u tadašnjoj SFRJ. Taj meč nije ni odigran, Hrvati su skandirali „Srbe na vrbe“, a Srbi su pjevali četničke pjesme : „Druže Tito, tebe Srbi lažu, oni vole đenerala Dražu...“. Maksimir je tada bio odraz političkih prilika pred raspad SFRJ. Ipak, u to doba policija je imala autoritet, da bi od tada došlo do prekretnice i odnos prema policiji je promijenjen. Dalje, ratovi vode i opštem osiromašenju stanovništva, koje pogađa i intelektualne slojeve, dezorganizujući tako najsnažnije protivnike vladajuće grupacije. Oni uzrokuju i

kulturno zaostajanje, slabljenje obrazovnog sistema. Permanentno posmatranje nasilja tokom rata modelom oponašanja prenosi se na agresivne sportske navijače-huligane. Nasilnim ponašanjem na utakmicama huligani samo reprodukuju način ponašanja koji im je uobičajen.

Društvo funkcioniše pomoću društvenih institucija i organizacija. Institucije propisuju i sankcionišu ciljeve i ponašanje ljudi u okviru društva, istovremeno im prenoseći određene norme i vrijednosti. A društvena dezorganizacija utiče na to da institucije postaju nemoćne i prestaju biti mehanizam kontrole ljudskog ponašanja i djelovanja. U takvoj situaciji one više ne mogu pojedinačne interese usmjeravati u pravcu očekivanog poželjnog ponašanja. U situaciji nepostojanja sistema vrijednosti i normi, kao ni odgovarajućih sankcija pojedinci ne izbjegavaju ispoljiti nasilje. Nerijetko nasilje sportskih huligana predstavlja i bunt protiv određenih institucija ili, usljed opšteg nezadovoljstva društvenim (ne)prilikama. Otuda sve češći napadi sportskih huligana na sudije i policiju. Napadajući policiju huligani napadaju i samu državu koju smatraju glavnim krivcem njihovog nezadovoljavajućeg socijalnog statusa.

Potrebno je naglasiti da svaka navijačka grupa funkcioniše po principu lojalnosti i odanosti. Izdaja se skupo plaća, a dokaz lojalnosti se ogleda u nasilju prema drugim navijačima, pri čemu se sukob sa policijom naročito cijeni među sportskim huliganima. Među huliganima je dobro poznata skraćunica A.C.A.B. (*All Cops Are Bastards*- svi policajci su kopilad- gadovi) koja je često ispisana na njihovim majicama, a izražava prezir prema policiji. Pošto je policajcima postalo dobro poznato značenje ove skraćenice umjesto nje koriste 1.3.1.2. što je drugi naziv za A.C.A.B. Stanje dezorganizacije vodi bezakonju, a zakon je nužan za definisanje bar osnovnih prava i obaveza sportskih navijača (Николић, 2009, p. 855).

Mnoga istraživanja ukazuju na vezu neadekvatne socijalizacije i sportskog huliganstva. Da bi se čovjek ostvario kao društveno biće, on mora usvojiti određeni sistem vrijednosti i normi u procesu socijalizacije. Takođe, vrsta i stepen agresivnog ponašanja u velikoj mjeri zavisi od vaspitanja i od reagovanja sredine na ispoljenu agresivnost. A, kako društvena dezorganizacija pogađa sve sfere društva, ona se prenosi i na porodicu kao osnovnu ćeliju društva, koja je ujedno i primarni agens socijalizacije. Anomija koja je u tijesnoj vezi sa društvenom dezorganizacijom utiče na gubljenje porodične harmonije. Neadekvatna socijalizacija je nerijetka posljedica takvog stanja i može rezultirati napadnim i agresivnim ponašanjem asocijalnog pojedinca usljed emocionalne nesigurnosti i osjećaja neprihvaćenosti.

From (1973, p. 67) je smatrao da je gubitak ljubavi jedan od predisponirajućih faktora agresivnosti. Od načina socijalizacije u velikoj mjeri zavisi da li će agresija, ostati na nivou bezazlene benigne agresije ili će se ona pretvoriti u destruktivnu malignu agresiju. Posljedica neadekvatne socijalizacije je i otuđenje. Takva ličnost sredinu doživljava neprijateljskom i putem sportskog huliganstva ispoljava svoj odbrambeni mehanizam agresivno se ponašajući prema njoj. Nesigurnost i želja za onim što nedostaje nastoji se naći u drugoj emocionalnoj sredini. A grupe navijača su izuzetno pogodno tlo za pronalazak takve sredine. Udruživanje na osnovu zajedničkih neprijatelja je ono što utiče na koheziju navijačke grupe. Dakle, način reagovanja na stanje društvene dezorganizacije može biti i povlačenje u posebne subkulturne obrasce življenja. Uz sve ove konstatacije, veoma bitno je naglasiti da

sva društva poznaju neke mehanizme socijalne kontrole svojih članova, te da kategorije normalnosti i devijantnosti odstupaju od društva do društva, i mijenjaju se kroz istoriju. Nešto što je nekada bilo devijantno danas može izgledati sasvim normalno, i obrnuto. Nešto što je u jednom društvu devijantno, u drugom može biti normalno. No sigurno je da ne postoje društva bez mehanizama socijalne kontrole, bez obzira na njihove forme (Marinković, 2008, p. 105).

ZAKLJUČAK

Posmatrajući društvene prilike poput ekonomske i političke krize, gubljenja porodične harmonije i stabilnosti, ratova, kraha mehanizama društvene kontrole, nepostojanja vrijednosti i normi, možemo uvidjeti poveznicu, tj. uzročno-posljedičnu vezu između društvene dezorganizacije i pojave i širenja sportskog huliganstva. Društvenoj dezorganizaciji prethode sukobi unutar društva, kao i razaranje društvenih institucija. Ova pojava je praćena konfliktima koji još više dezorganizuju društvo kršenjem zakona, porastom stope kriminala i nasilja. Kada pojedinac ne može da ostvari sopstveni identitet, i susreće se sa gubitkom osjećaja pripadnosti zbog porodične i društvene dezorganizacije, kao i zbog ne uklapanja u društvene tokove, koji su praćeni nedovoljnom socijalnom mobilnošću i ne ostvarenom željom za većim statusom u društvu, pojedinci stupaju u navijačke grupe koje im nude osjećaj pripadnosti, svrhe, solidarnosti.

Prateći razvoj navijačkih grupa, od njihovog formiranja do danas, uvidjeli smo da nasilje među sportskim navijačima postaje sve ekstremnije, uporedo sa sve većom ekonomskom krizom i permanentnom erozijom moralnih vrijednosti i normi. Za razliku od ranijih vremena kada su se navijači tukli samo na utakmicama, danas se huliganski činovi sve više prenose van sportskih terena na ulice. Nekada je policija imala autoritet pri sprečavanju incidenata na sportskim manifestacijama, dok u stanju društvene dezorganizacije njen autoritet slabi, pa sve više, kao oličenje državne vlasti koja se doživljava kao glavni krivac za besperspektivnost i nezadovoljstvo pojedinaca, postaje glavna meta huliganskih napada.

Međutim, pored sankcionisanja određenih pojava koje društvo smatra devijantnim, potrebne su fundamentalnije promjene samog društva kako bi se djelovalo na same uzroke devijantnih pojava. Potrebno je da dođe do razvoja svijesti stanovništva o značaju funkcionisanja institucija i njihove adekvatne primjene u svim sferama društva. Na funkcionalistički shvaćen način, ovo će omogućiti nesmetano nastajanje i rad institucija koje su garant nesmetanog funkcionisanja društvenog sistema. Društvo mora osigurati egzistenciju ljudi, adekvatne obrazovne sisteme, efikasno funkcionisanje institucija, pa tek onda krenuti u obračun sa huliganima. O tome svjedoči i primjer Srbije, koja je donijela Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama 2003. godine, ali uprkos tome nije uspjela suzbiti sportsko huliganstvo. I u društvima sa efikasnim sistemima ima (i uvijek će i biti) huliganstva ali u manjem obimu.

LITERATURA

- Bošković, M. (2000). *Kriminologija s penologijom, deo II socijalna patologija*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu.
- Đurić, M. (1961). Devijantno ponašanje i društvena struktura. *Sociologija*. Beograd: Sociološko naučno društvo Srbije.
- From, E. (1973). *Bekstvo od slobode*. Beograd: Nolit.
- From, E. (1980). *Anatomija ljudske destruktivnosti 2*. Zagreb: Naprijed.
- Gidens, E. (2007). *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Jugović, A. (2007). Tipologije društvenih devijacija u domaćoj teorijskoj misli. *Sociologija*. Beograd: Sociološko naučno društvo Srbije, str. 18-38.
- Koković, D. (2000). *Sociologija sporta*. Beograd: Sportska akademija.
- Koković, D. (2010). *Društvo, nasilje i sport*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Коковић, Д. (2011). Политичко насиље – пример политизације фудбала. У: Зборник радова *Дефендологија*. Бања Лука: Европски дефендологија центар, стр. 28-38.
- Kovačević, B., Perić, R. (2009). *Socijalna patologija*. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske.
- Kozer, L. (2007). *Funkcije društvenog sukoba*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Куљић, Р., Коковић, Д. (2009). *Друштво и спорт*. Нови Сад: Old commerce.
- Marinković, D. (2008). *Uvod u sociologiju*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Митровић, М. (2006). Друштвени корени криминалитета у Србији. У: *Зборник Матице српске за друштвене науке*. Нови Сад: Матица српска, стр. 113-128.
- Николић, З. (2009). Спорт, млади и насиље. *Теме*. Ниш: Универзитет у Нишу, стр. 853-864.
- Simeunović, D. (1989). *Političko nasilje*. Beograd: Radnička štampa.
- Шљукић, С. (2012). Два предуслова решавања основног друштвеног сукоба у БиХ. У: Зборник радова *Дефендологија*. Бања Лука: Европски дефендологија центар, стр. 42-50.
- Трамошљанин, Б., Латиновић, Б. (2011). Насиље у спорту с освртом на агресију омладине на спортским манифестацијама. У: Зборник радова *Дефендологија*. Бања Лука: Европски дефендологија центар, стр. 69-84.
- Вејновић, Д. (2011). Насиље у спорту као сегмент насиља у друштву са тежиштем на навијачке групе. У: Зборник радова *Дефендологија*. Бања Лука: Европски дефендологија центар, стр. 11-28.

SOCIOLOGICAL VIEWS ON SOCIAL DISORGANIZATION AND SPORTS HOOLIGANCY

PROFESSIONAL ARTICLE

Summary: The paper will be based on a comparative explanation of social disorganization and sports hooliganism from the point of view of sociological science. The very problem of the work is directed to the explanation of sports hooliganism as aggressive behavior. In order to maintain a stable social order, a normative and value consensus is needed, as well as effective institutional mechanisms of social control. Each system has its own logic of development, it is based on a certain method of production that reproduces all other types of activities such as: ideology, politics, culture, lifestyle and sport. Every sports hazard includes not only unexpectedness and surprise when it comes to the final result, but also a risk that satisfies the audience's need for strong excitement, in which the personality is emptied and freed from aggressiveness. This phenomenon can lead to violence, i.e. into a situation where the impossibility of achieving the rational is justified by the irrational. Social disorganization leads to a break in the balance, as well as a loss of social control, which is accompanied by the breakdown of formal and informal patterns of social relations, which causes the inability to act effectively in accordance with the set goals. The paper advocates the view that in the spread of sports hooliganism, the primary social context is primary, and not biological and psychological dispositions.

Key words: disorganization, sports hooliganism, deviant behavior, violence, cheering

Korespondencija:

Bojan Ćorluka,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu
e-mail: bojancorluka@yahoo.com